

Funkcionální vidové dvojice v Českém národním korpusu

Tilman Berger (Tübingen)
29. listopadu 2011

Začněme příkladem

- dvě lemmata ze *Slovníku spisovné češtiny*
 - **psát** ned. (1. j. píšu, kniž. -ši, 3. mn. -šou, kniž. -ší, rozk. piš, čin. psal, trp., psán, podst. psaní, přech. píše) **1. zachycovat, zaznamenávat písmem (popř. jinými grafickými značkami) ... 2. písemně zaznamenávat v (úř.) knihách, spisech ... 3. sestavovat dopis... 4. písemně sdělovat, dopisem oznamovat... 5. vydělávat si psáním (zvl. na stroji)... 6. pojednávat o něčem (v tisku apod.)... 7. literárně nebo hudebně tvořit...**
 - **napsat** dok. (podst. -ání) **1. písmem, psáním apod. vyjádřit... 2. psáním vytvořit, být autorem (textu)... 3. písemně sdělit...**
 - **сров. Большой толковый словарь русского языка**
 - ПИСАТЬ, пишу, пишешь; пишущий; писанный; -сан, -а, -о; нсв.
1. (св. написать). (что).
Изобразить на бумаге или ином материале какие-л. знаки (буквы, цифры и т.п.);
передать при помощи них сообщение, текст, информацию. ...
 - 2. Уметь изображать буквы, слова и т.п. ...
 - НАПИСАТЬ, -пишу, -пишешь; написанный; -сан, -а, -о; св. (нсв. писать).
-

Co stojí za těmito rozdíly?

- v aspektologii je nesporné, že vidové dvojici můžou vznikat sufixací
 - *dát/dávat, vypsát/vypisovat, přiblížit/přibližovat*
- o tom, jestli vidové dvojice také vznikají prefixací, se vede diskuse od poloviny 20. století
- starší mluvnice a slovníky uvádějí dvojice jako
 - *dělat – udělat, psát – napsat, chválit – pochválit...* (Kopečný 1962, 5)
- později dlouhou dobu převáží názor, že prefixací vždycky vzniká nový lexém a že slovesa jako *udělat, napsat, pochválit* jsou modifikacemi původního lexému se zvláštním „charakterem děje“
- hlavním zastáncem tohoto názoru byl A. V. Isačenko, např. v článku:
 - Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje, *Slovo a slovesnost* 21, 1960, s. 9–16
- srov. podobné názory v článku M. Komárka:
 - Prefixace a slovesný vid. K prefixům prostě vidovým a subsumpcí. *Slovo a slovesnost* 45, 257-267.

Názory *Mluvnice češtiny* (II, 1986, 2.6.1.2.)

- Dvojice sloves lišících se jen videm, ale nikoli lexikálním významem se nazývá vidová dvojice (vidový pár). Množina vidových dvojic v jazyce je tzv. vidová korelace. Vidové dvojice utvořené morfoiologickými prostředky jsou dvojího typu: (1) *dát – dávat, vypsát – vypisoval* apod., (2) *vařit – uvařit, psát – napsat* apod. V dvojicích typu (1) je základem dokonavé sloveso a z něho se přeřazením k jinému slovesnému typu, tj. sufíxiací, tvoří sloveso nedokonavé. V dvojicích typu (2) je základem naopak sloveso nedokonavé a z něho se prefixem tvoří sloveso dokonavé. (Slovotvorná předpona – s výjimkou tzv. dlouhých předpon, jako je *zá-*, *ná-*, *pří-* atd. např. v slovesech *závidět, náležet, příslušet* atd. – vždy perfektivizuje.)

Slovesa vidové dvojice typu (1) se liší jen videm, nikoli lexikálním významem, kdežto v dvojicích typu (2) je významová korespondence obou sloves jen přibližná. I tato přibližnost však stačí k tomu, aby dokonavé a nedokonavé sloveso mohly v textu navzájem korespondovat podle stejných pravidel jako slovesa vidových dvojic typu (1); srov. *Dal jsem mu stokorunu, ale nerad – Tak proč jsi mu ji dával? Napsal jsem ten článek, ale nerad – Tak proč jsi ho psal?* A tato přibližná významová korespondence dokonavého a nedokonavého slovesa je také příčinou, proč se k dokonavému slovesu v dvojicích typu (2) netvoří další nedokonavý protějšek: není např. **uvarovat* (stačí *vařit*), ale je *zavařovat* k *zavařit*, poněvadž mezi *vařit* a *zavařit* není jen rozdíl vidový. (MČ II, 1986, s. 181-182, odstavec 2.6.1.2.)

Názory *Mluvnice češtiny II* (II, 1986, 2.6.1.2.1.)

- Předpoklad předponového tvoření vidových dvojic počítá s existencí tzv. prostě vidových předpon, které nemění slovní význam, nýbrž jen vid nedokonavého slovesa. V repertoáru předpon však nejsou žádné předpony, které by měly všeobecně funkci prostě vidovou. Jestliže se např. předpona *u-* u slovesa *uvařit* považuje za prostě vidovou, není to možné např. u sloves *uvidět, uslyšet*. Dvojice *vidět – uvidět, slyšet – uslyšet* nejsou totiž vidové dvojice; *uvidět, uslyšet* jsou tzv. iniciační perfektiva, jejichž význam by bylo možno vyjádřit opisem ‚dostat do zraku‘, ‚dostat do sluchu‘. Lze tedy jen přibližně vymezit okruh předpon, které mívají ve spojení s určitými slovesnými základy (ale nikoli všeobecně) funkci prostě vidovou. [...]

Vidová funkce předpony se vysvětluje tzv. významovou subsumpcí: jako vidová předpona funguje předpona tehdy, je-li její význam již zahrnut (subsumován) ve významu nepředponového slovesa. Tak u slovesa *přiblížit* se vyjadřuje předpona směr do blízkosti něčeho (srov. *přiskočit, přirazit, přivařit*) a též význam je i u samého slovesa *blížit se* [...]

Vývoj názorů v rusistice

- This conclusion, however, goes against the facts of the language: verbs such as писать and написать, варить and сварить etc., are habitually used by Russian speakers as if they were lexically synonymous partners between which no difference is felt other than aspect. It is unreasonable to assert, on theoretical grounds, that the verbs читать and прочитать 'do not belong together', when they so obviously are used as a pair, and when the suffixal imperfective прочитывать (ostensibly the valid aspectual partner) is so limited in usage compared with either of them (cf. 6.3). The final criterion must be usage, and here once again simple transposition tests can be applied. (Forsyth 1970, 39)
 - „Механизм возникновения эффекта семантически пустой приставки состоит в следующем. При определенной комбинации значения приставки со значением исходного глагола может оказаться, что значение приставки дублирует некоторый семантический компонент, уже присутствующий в глаголе; тем самым семантический вклад приставки сводится к приносимому ею значению сов. вида.“ (Zaliznjak/Šmelev 1997, 71)
 - Laura Janda, Anna Endresen, Julia Kuznetsova, Olga Lyashevskaya, Anastasia Makarova, Tore Nettet, Svetlana Sokolova. Why Russian aspectual prefixes aren't empty: prefixes as verb classifiers. forthcoming. Janda as first author. Bloomington, IN: Slavica. (<https://sites.google.com/site/expempbook/text>)
-

Užívání vs. sémantika

- myslím, že musíme rozlišovat mezi reálným užíváním v textu a sémantickou potencialitou
 - do slovníků patří obojí, přičemž vidové dvojice se mají opírat o úzus v textech
 - proto jsem se podíval do Českého národního korpusu, jak se chovají členy dvojice v blízkém kontaktu v textu
-

Výsledek hledání

NoSketch Engine

Search in [Help](#)

User: [berger](#) Corpus: [syn2010](#) Description: [Synchronní reprezentativní korpus](#) Size: [121,667,413 positions](#) [?] Hits: [147](#)

[Concordance](#)

[Word List](#)

[? Help on main menu](#)

[? Help on Conc. menu](#)

[Save](#)

[View options](#)

[KWIC/Sentence](#)

[Sort](#)

[Left](#) | [Right](#)

[Node](#)

[References](#)

[Shuffle](#)

[Sample](#)

[Filter](#)

[Frequency](#)

[Node tags](#)

[Node forms](#)

[Doc IDs](#)

[Text Types](#)

[Collocations](#)

[ConcDesc](#)

[Switch menu position](#)

Hits: [147](#) (1.21 i.p.m.; related to the whole corpus) | ARF: [63](#)

Page of 8 [Next](#) | [Last](#)

[Příběhy Sherlocka Holmese](#)

[Piksla červů](#)

[Hoši od Bobří řeky](#)

[Jsem jen lehký hypochondr](#)

[Diamantová cesta](#)

[Žert](#)

[Mé století](#)

[Hájili jsme hrad](#)

[Martin Eden](#)

[Martin Eden](#)

[Na počátku](#)

[Světlo přichází potmě](#)

[Zelená míle](#)

[Svatoušek](#)

[Norské dřevo](#)

[Norské dřevo](#)

[Norské dřevo](#)

[Norské dřevo](#)

[Norské dřevo](#)

[Fet'ák](#)

Page of 8 [Next](#) | [Last](#)

? Je přece jasné , že ten , kdo to **psal** , chtěl **napsat** ženské jméno Rachel , byl ale vyrušen
Hamele . Potřeboval jste hodnověrný materiál pro knihu , kterou **píšete** , **napsal** jste si tedy sám anonymní dopisy , vyzval
příhodám přimalovali , Nejvíce do knihy **napsal** Stopař , protože **psalo** Zelené přišere . Hned po něm byl Luděk . Jaké
mám odpovědět . Nejprve si **napišu** krátké poznámky . Budu **psát** co nejpěkněji . Všechny své tužky a pera i kalkulačku
Otevřela ho na prázdné dvojstraně , **napsala** datum a začala **psát** : Do soudného dne mi zbývají přesně tři neděle .
dnech , kdy jsem byl bez ní , jsem jí **psal** ; **napsal** jsem jí bezpočet dopisů , pohlednic a lístků
Ale o téhle hrůze jsem snoubence **nenapsal** ani slovíčko , **psal** jsem jí jen o stoletých vejcích a o knedlicích v
že naše dopisy cenzuruje major Falconer ? Až budu příště **psát** , **napišu** tam o hodném panu majorovi , který vzal
pravděpodobnosti mu o něm nejdřív redaktor **napiše** . Po snídani **psal** dál svůj příběh na pokračování . Slova mu plynula z
ti pitomí panáci ! " " Lidi , kteří neumějí **psát** , toho **napišou** strašné spousty o lidech , kteří psát
přečíst jen ty , co jsou **napsány** v jidiš ; **píše** se v nich , co si počít nebo čeho se
nebo jejich vrácení neurgujte . Na první linku **napsala** : **Píše** matka , jméno a adresu , na druhou jméno syna
Jestli jo , i já **napišu** hlášení . To si **piš** . " Neměl jsem v úmyslu dávat incident do hlášení
 . Moment , hned to tam **napišu** ! A **píše** : Matka dle sdělení zadržného učinila oznámení na syna proto
a rozhodl se ještě před příchodem profesora **napsat** Naoko . **Psal** jsem o své prázdninové cestě - o trase , kudy
že vůbec chci někomu něco **napsat** . A proto Ti **píšu** tenhle dopis . Je teď půl osmé večer , jsem
že jo , " řekl jsem . " A budeš **psát** ? " " **Napišu** ti každéj tejdén . " "
šel spát . V neděli ráno jsem **napsal** Naoko . **Psal** jsem o Midoriině tatínkovi . Že jsme šli s jednou
takže jsem to nakonec vzdal a **napsal** radši Naoko . **Psal** jsem , že je tu jaro , a s ním
ho pokaždé přemohl . Jsou různé typy doktorů , co **píší** recepty . Někteří vám **napišou** pouze tehdy , jsou -

Tradiční dvojice *psát – napsat* a *číst – přečíst*

- *psát – napsat*: 147 dokladů v SYN2010
 - Co nám to pomůže? Je přece jasné, že ten, kdo to *psal*, chtěl *napsat* ženské jméno Rachel, byl ale vyrušen a nedokončil to.
 - Jestli mi budeš *psát*, tak mi *napiš* taky o sobě.
 - (Jestli jo, i já *napišu* hlášení. To si *piš*.)
- *číst – přečíst*: 44 dokladů v SYN2010
 - V neděli u nás byli Bunny s Julianem. Knihy, které jsem *přečetla*, anebo *čtu*: Shakespeare: Troilus a Kressida ...
 - Teď jsem *přečetl* – vlastně ještě *čtu* – po kouskách Jitřenku – to je krása.
 - Začínám přemýšlet o tom, že to asi *nepřečteš*, ale dyžtak to *nečti* jsou to jenom hadry.
 - Podle zastupitele Jana Šebrleho jej lze *přečíst*. „Většinu *čtu*. Jsem tím pověstný. Všechny dokumenty pak archivuji ve skříni ve své kanceláři. Po skončení volebního období je budu zřejmě skartovat,“ uvažuje Šebrle.

Spornější příklady

- léčit – vyléčit: 13 dokladů
 - Mnoho nádorů už umíme úspěšně *léčit* a *vyléčit*.
 - Neumíme ji *vyléčit*, ale dovedeme ji *léčit*.
 - vařit – uvařit: 6 dokladů
 - Postup: Dopředu *uvaříme* lámanku. Oloupané cibule *vaříme* asi 20 minut v osolené vodě a necháme je okapat.
 - [...] zakryjte poklicí a dle tloušťky chřestu 15–20 minut *vařte*. Než se *uvaří*, nastrouhejte starý parmezán a v rendlíku rozehřejte až mírně napražte (pozor na zhořknutí!) máslo.
 - mýlit se – zmýlit se: 1 doklad v SYN2010 (13 dokladů v SYN)
 - Nebylo jí jasné, jak se v tom člověku mohla tak *zmýlit*. *Mýlit* se je nepříjemné, ale ona byla v jeho případě úplně mimo.
-

vidět – uvidět, slyšet – uslyšet

- vidět – uvidět: 105 dokladů
 - Ty nás neuvidíš, ale my budeme vidět tebe, nebo kohokoliv, kdo se tam ukáže.
 - Takové peníze jste ještě neviděl. A nikdy neuvidíte.
 - Mladé, ještě nic nevidělo a nikdy neuvidí a nepozná, nechce umřít.
 - slyšet – uslyšet: 31 doklad
 - Nebo tě uslyší někdo, kdo tě slyšet nemá.
 - Jeho záznamy stáří byly jedním z nejotevřenějších svědectví na toto téma, jaké jsem slyšel. Už neuslyším.
 - všechny předpoklady pro funkcionální dvojici jsou dány, Zaliznjak a Šmelev mluví o „perfektních dvojicích“: „событие и состояние, возникшее в результате этого события“ (*понимать – понять*)
-

Co dělat, jestli je více možností

- psát – dopsat: 11 dokladů (147 dokladů napsat)
 - Monika Ti *začla* psát dopis, který *nedopsala*, protože popisovala málem každou hodinu.
 - Zároveň mi imponuje a mám radost, že – jak *píšete* – *dopisuje* či *dopsal* svého Falstaffa.
 - Ale teď bych rád *psal* a *dopsal* co nejdřív Stvořitele II.

Co dělat, jestli je více možností

- psát – dopsat: 11 dokladů (147 dokladů napsat)
 - Monika Ti začla psát dopis, který *nedopsala*, protože popisovala málem každou hodinu.
 - Zároveň mi imponuje a mám radost, že – jak *píšete* – *dopisuje* či *dopsal* svého Falstaffa.
 - Ale teď bych rád *psal* a *dopsal* co nejdřív Stvořitele II.
- mail Josefa Šimandla z 02.09.11 19:27
 - V té čajovně jsem hleděl odfiltrovat většinu toho, co se netýká Tvého textu, ale textů, které cituješ. Takový je i Kopečného (máš to v pozn. 10) příklad čistě vidové předpony *přivítal*. Aj aj: já znám taky *uvítal*, a která je tedy "čistěji vidová"? Nebude to jinak při osobách (*vítat někoho*, *vítat se s někým*, *přivítat někoho*, *přivítat se s někým*: *uvítat se s někým* je silně menšinové), jinak při činech apod.? (K druhému: *uvítám diskusi/podněty*, *vítám diskusi/podněty* – podívej se do SYNu, je zajímavé, že frekvence se pro diskusi a pro podněty výrazně liší.)
Koncem sedmdesátých vystoupil Komárek v Praze (myslím že na Jazykovědném sdružení, ale konalo se to v kavárně Savarin), diskutovali Hlavsa, Daneš a další. Připomenuto bylo, že k *mlít* máme *umlít* a *semlít*, na Moravě i *pomlít*. Uděláme žebříček čisté vidovosti první-druhý-třetí?

vítat – přivítat – uvítat

- vítat – přivítat: 7 dokladů
 - Tak jsi konečně doma po všech dobrodružstvích, a já tu nebyl, abych tě přivítal ! Ale teď tě vítám, a rád.
 - Premiér Janukovyč prohlášení hlavy státu přivítal. „Podporuji a vítám takovou pozici prezidenta.
 - vítat – uvítat: 2 doklady
 - Baltazara je radostně uvítala: „Vítám vás, teď nadešla chvíle vaší pomsty.
 - Topolánek naopak rozhodnutí Vesecké uvítal. „Já jenom vítám, že se ukončila poměrně trapná záležitost, v které sehrál Kořistka velmi trapnou roli,“ řekl Topolánek včera Právu.
-

mlít – umlít – semlít – pomlít

- mlít – umlít: žádná doklad v SYN2010, 2 doklady v SYN
 - Vypěstovali obilí a začali ho *mlít*, a když ho *umleli*, vzali pár vajec a ještě přidali nějaký ten kmín, sůl, trochu kvasu a bylo hotovo.
 - Vypěstovaly si obilí a *začaly* mlet a jak to *umlely*, tak vzaly pár vajec a ještě přidaly nějaký ten kmín a sůl a pár kvasnic a bylo hotovo.
 - mlít – semlít: žádný doklad v SYN2010, 13 dokladů v SYN
 - Na druhé straně, například v *Nemelem, nemelem, všechno semelem* je zpěv potlačen až někam na úroveň rytmického nástroje, vytváří jenom monotónní kulisu a skladba vlastně graduje trashově rychlým instrumentálním středem.
(6 podobných nálezů)
 - Téměř jsme se nevyhrabali z vápna, soupeř nás *mlel*, ale *nesemlel*.
 - Dalo by se říci, že Boží mlýny melou pomalu, ale semelou, co mezi jejich kameny přijde, hlava nehlava.
 - mlít – pomlít: 1 doklad v SYN
 - Jeho mlýny *mlily* pomalu, ale musely *pomlít* vše v něm, i kdyby se to mělo protáhnout do třetího a čtvrtého kolena.
-

A со „тройки“?

- blížit (se) – přiblížit (se): 4 doklady v SYN 2010, 17 v SYN
 - Regulace ratingových agentur se *blíží*
Evropská unie se *přiblížila* konečné dohodě o regulaci ratingových agentur, které bývají označovány za spoluviníky finanční krize.
 - (Podzimní část infokampaně má za cíl s dostatečným předstihem lidem *přiblížit*, že se *blíží* událost významná pro celou zemi, do které budou zapojeny i regiony.)
- přibližovat (se) – přiblížit (se): 2 doklady v SYN 2010, 8 v SYN
 - Raněné bylo nutno nosit na velkou vzdálenost, někdy i dva kilometry, protože i když byla cesta průjezdná, ambulance se nikdy k frontové linii *nepřibližovaly*. Kdyby se *přiblížily*, fašisté by po nich zahájili palbu.
 - Můžete to *přiblížit*? Já to nechci *přibližovat*, protože jsou to věci, které nemohu říkat do médií.

Děkuji za pozornost

Prof. Dr. Tilman Berger
Slavisches Seminar
Wilhelmstraße 50
D-72074 Tübingen
tberger@uni-tuebingen.de